

POČECI ORGANIZIRANOG RADA OBRTNIŠTVA NA PODRUČJU ĐURĐEVAČKE PUKOVNIJE

Prvo organiziranje obrtništva na području Đurđevačke pukovnije javlja se u drugoj polovici 18. stoljeća. Budući da je poznato da je taj kraj teritorijalno i upravno pripadao Vojnoj granici, normalno je da se razvoj obrtništva, u odnosu na civilnu Hrvatsku, bitno razlikovao. U to su vrijeme obrtnička udruženja (cehovi) u civilnom dijelu Hrvatske pomalo počela gubiti svoju važnost, dok se u graničnom tek prišlo njihovom osnivanju. Prestankom turske opasnosti austrijska je vlast svom silom nastojala čim dulje održati Granicu koja joj je služila kao izvor prihoda i vojnih četa. U početku je glavna uloga graničara bila da nastanjivanjem graničnog područja ojačaju obranu, da bi kasnije postali profesionalni vojnici boreći se po europskim bojištima za austrijske interese. To područje je još uvijek imalo obrambenu ulogu, no glavni zadatak su bili opskrba i održavanje pukovnija koje su ratovala. Tako je Marija Terezija 1746. izvršila reorganizaciju Varaždinskog generalata. Osnovala je Đurđevačku i Križevačku pukovniju. Đurđevačka pukovnija zauzimala je istočni dio Generalata a sjedište joj je do 1758. bilo u Đurđevcu, a poslije u Bjelovaru. Bila je podijeljena na 12 kapetanija po slijedećim brojevima:

1. Grubišno Polje, 2. Kovačica Gornja, 3. Severin, 4. Rača, 5. Veliko Trojstvo, 6. Pitomača, 7. Đurđevac, 8. Virje, 9. Novigrad, 10. Peteranec, 11. Sokolovac, 12. Kapela.

Sedmoj, đurđevačkoj kapetaniji, pripadala su sela: Budančevica, Budrovec, Čepelovec, Ferdinandovac, Mičetinec, Prugovec, Sirova Katalena i samo mjesto Đurđevac.¹

Prije ovih promjena za obrtnike, trgovce i građane nije bilo mjesta u graničnom području. Među graničarima bilo je samoukih, koji su bili vični vještinama obrade drveta pa su izrađivali kola, alate za rad u polju te građevne objekte. Tom poslom bavili su se u slobodno vrijeme, uglavnom zimi, jer graničar skoro da i nije imao slobodnog vremena. Ako je taj svoj obrtnički rad obavljao za kapetaniju računalo mu se to pod rabotu.² Graničari su čuvali granicu od Turaka a za uzvrat dobili su zemlju na korištenje. Sve što je njihovim obiteljima

P U K O V N I J A

O B R T N I K	Lička	Otočacka	Ogulinska	Slunjska	Križevačka	Đurđevačka	Petrinjska	Glinska	Kostanjevačka	Dubička	Ivanička
APOTEKAR							1				
PEKAR	1		1	3	2						1
BRIJAČ							5				3
PIVAR							2				
BAČVAR	1	1			5	15	5				1
PUŠKAR	3	1	3	6	1		9	3	2	1	
ČIZMAR						11	13				22
OPANČAR							29	18	59	1	
KROJAČ ČOJE						11					
KROJAČ POKRIVAČA						1					
TOKAR							1				
MESAR	2			1		6	28	2	10		2
GOSTIONIČAR							7				
ŠTAVITELJ					2	48					
STAKLAR	1	1	2		3		2	1			2
POJAŠAR	1	1	2				1	1	2		
LONČAR		1	2	2	21	22	37	2			9
KOVAČ I POTKIVAČ	50	32	29	9	64	84	13	10	13	5	9
KLOBUČAR	1					3	1				1
KRZNAR	2			1		6	16	4	1		3
KOTLAR	1				1	2	5	2			
LICITAR											1
KOŽAR		2					2				
TKALAC			1	2	3	1	31	1			1
ZIDAR	27			52			3				
MLINAR			1	4	2	27					
REMENAR						4	3				
SABLJAR									1		
SEDLAR	1						2				
BRUSAČ							1				
BRAVAR	5	3	4	2	8	3	5	1	3		9
KROJAČ	11	2	2	3	9	28	54	20	9	3	45
UŽAR							6				
DIMNJAČAR				1			1				
OBUČAR	11	4	5	7	12	13	15	12	2	1	7
SAPUNAR							2				
SITAR							6				
LIMAR							1				
STOLAR	3	2	2		4	8	9	4	3	1	2
URAR	1						1				
KOLAR	1				1	12	6			1	1
TESAR	16			12			10		3		2
UKUPNO	139	50	54	105	139	305	335	81	108	13	127

POPIS OBRITNIKA PO PUKOVNIJAMA ZA 1803. GODINU

(Petar Krajasich, Die Militargrenze in Kroatien mit besonderer Berücksichtigung der sozialen und wirtschaftlichen Verhältnisse in den Jahren 1754-1807, Dissertationen der Universität Wien, Wien, 1971., str. 253).

bilo potrebno sami su proizvodili. O nekakvoj trgovini nije bilo ni govora jer nisu imali ni vlastitog novca. Isključivo se trgovalo razmjenom. Vojne potrebe naglo su rasle, a budući da graničari na zemlju nisu plaćali porez, austrijskim vlastima je bilo sve teže financirati graničarske postrojbe. Odlučeno je da se zato razviju gradovi i trgovišta, a samim time i obrt i trgovina.³ U takvom okolnostima počeli su naseljavati brojne obrtnike iz Austrije, Njemačke i Češke. Intenzivnije naseljavanje počelo je nakon 1763., što je uzrokovalo razvoj obrta u svim većim mjestima.⁴ Tako su uz Karlovac, Sisak i Dubicu obrtnici doselili i u Đurđevac, Virje, Pitomaču i Peteranec.⁵ Vojne vlasti su time nastojale povećati stanovništvo većih mjesta da bi se ostvario što veći priliv sredstava u graničnu blagajnu, a isto tako i zbog potrebe određenih obrtnika čija je djelatnost bila usko vezana za vojne potrebe. General-komanda je doseljenim obrtnicima odobravala pravo na rad i upućivala ih u pukovnije koje su ih rasporedile u mjesta gdje je za njima bila potreba. Ako je koji obrtnik želio preseliti iz jednog mjesta u drugo morao je molbu uputiti čak Dvorskom ratnom vijeću u Beč. Obrtnici su mogli posjedovati kuću a Temeljnim zakonom iz 1807. i 1-3 jutara zemlje. Sljedećim zakonom iz 1850. mogli su imati i 3-6 jutara ako su živjeli izvan zadruga.⁶ Vojne vlasti su ih još oslobodile šestogodišnjeg poreza, darovano im je drvo za gradnju kuća, a dobivali su i zajam za pokretanje obrta.⁷

Prvi pokušaji obrazovanja domaćih obrtnika poduzeti su 1767., kada je s područja Varaždinskog generalata u Beč poslano 15 dječaka koji su trebali naukovati kod različitih majstora. Nakon svršetka školovanja trebali su se vratiti u granično područje, no većina njih je iz Beča pobjegla tako da su ostala samo dvojica. Kasnije je bilo više uspjeha jer su se slali samo oni koji su bili vješti u čitanju i pisanju na njemačkom jeziku. Tako je, primjerice 1772., s istog područja u Beču boravilo 26 dječaka. Radi rasterćenja blagajne naučnike su kasnije slali u gradovi civilne Hrvatske.⁸ U naukovanje slali su one mladiće koji nisu bili sposobni za vojnu službu a isto tako ni za teške poljoprivredne radove. Teške obrte naukovali su oni iz kuća samaca te kuća koje nisu obnašale graničarska prava i dužnosti, ili bogatih ili jako siromašnih.⁹ Da bi pojedini dječak mogao učiti neki obrt morao je napraviti molbu kod pukovnije, na osnovi koje ga je obrtnik mogao uzeti u naukovanje. Roditelji su se morali s obrtnikom dogovoriti za stan i hranu. Nakon dva mjeseca naukovanja majstor ga je bio dužan upisati u ceh. Koji majstor ne bi tako postupio, bio bi strogo kažnjen. Također je bio dužan naučnika redovito slati u crkvu i na vjeronauk. Nakon svršetka naukovanja od ceha je mladić dobio svjedodžbu o izučenom obrtu. Radi stjecanja određenog radnog iskustva morali su po nalogu pukovnije tri godine putovati po svijetu, odnosno vandirati (wandern=putovati). Samo tako su mogli postati samostalni obrtnici. Tada se svaki javio u pukovniju a ona ga je rasporedila u pojedine kapetanije, ovisno o potrebi. Obrtnici koji nisu položili ispit, koji nisu plaćali porez i koji nisu bili članovi ceha, nisu imali pravo rada i zvali su se "fušari" (nadriobrnici).¹⁰

Obveze obrtnika bile su da bude član ceha te da namiruje cehovske dažbine, da plaća obrtninu i daje rabotu (fizički rad). Ako se bavio s više obrta u isto vrijeme, plaćao je za svaki posebno. Obrtnik koji nije htio davati rabotu imao je mogućnost da je otkupi novcem. Svi koji su imali zemlju morali su plaćati zemljarinu. Oni koji nisu bili s tog područja, nego im je

dozvoljeno da žive i rade pod zaštitom vojne vlasti, plaćali su također porez na zaštitu.¹¹

Za razne prijestupe svi su bili strogo kažnjavani (ometanje tuđeg bračnog života, svađa, ogovaranja, krađa, samovoljno udaljavanje iz mjesta prebivališta, nerad, šumske štete, skitinja, psovke, bogohuljenje i dr.), a to se dakako odnosilo i na obrtnike. Ako je koji pretjerao, slijedio mu je izgon.¹² Glavna kazna bilo je batinjanje koje nije mimoišlo ni obrtnike. Takvo kažnjavanje obavljeno je javno, pred svim mještanima, u središtu mjesta na posebnoj klupi. Batinalo se sve do razvojačenja 1873., a zadnjih 23 godine samo uz liječničku svjedodžbu da je kažnjenik sposoban primiti batine. Batinali su kaprali kao prvi pretpostavljeni.¹³

Nakon izdavanja cehovskih slobodština 1770. od strane Varaždinskog generalata, Marija Terezija osniva na području svakog generalata ujedineni ceh u koji su morali biti učlanjeni svi posebni cehovi tog područja.¹⁴ Prema tome, na području svake pukovnije osnovan je jedan ceh, odnosno obrtnička zadruga, čiji su svi članovi bili obrtnici samo te pukovnije. Zbog toga se i cijela obrtnička djelatnost odvijala pod kontrolom vojnih vlasti.¹⁵ Pojedini cehovski organizirani obrtnici postojali su i prije, ali samo na temelju dopuštenja određenih vojnih zapovjednika.¹⁶ Unatoč tome, obrtnici su prema graničarskom zakonu iz 1807. uz svoj obrt još uvijek imali trajnu obvezu vojne službe.¹⁷

Kako je stajalište centralnih vojnih vlasti bilo da se Granica sama mora financirati, obrtnici su zajedno s trgovcima bili dužni plaćati "potrošarinu" (porez). Sredstva prikupljena od tog poreza odlazila su u granični Proventni fond (središnja granička blagajna), iz čije su se novčane mase plaćali učitelji, suci, primalje, lugari, te se podmirivale obveze za održavanje trgovačkih cesta. Međutim, fond nisu samo činili porezi od obrta već i porezi od prodaje rakije, vina, piva, mesa, duhana, zatim od posjedovanja mlina, trgovine, od ribolova i nekih drugih manjih poreza.¹⁸ Tek 1815. obrtnici se oslobađaju vojne obveze a dobivaju i povlasticu prema kojoj ih na tjelesnu kaznu batinjanja može kazniti samo sud pukovnije. Vojne obveze su bili oslobođeni oni obrtnici koji nisu bili iz graničarske kuće, kao i njihova djeca ako su naukovala u obiteljskoj kući. U to vrijeme vojna vlast još uvijek dovoljno ne potiče rast obrtničke proizvodnje, što se odražava na mali broj obrtnika u odnosu na broj stanovništva. Ovakvo je stanje u Varaždinskom generalatu ipak bilo još uvijek bolje nego u Karlovačkom. Vidi se to po tome što je na području Varaždinskog jedan obrtnik dolazio na 127, a na području Karlovačkog generalata na njih 406 stanovnika.¹⁹ Istodobno je u građanskoj Hrvatskoj na jednog obrtnika dolazilo samo 89 stanovnika.²⁰

Prema popisu graničnih vlasti iz 1803. u Đurđevačkoj pukovniji popisano je 305 obrtnika, te ih je uz petrinjsku (335) imala najviše. Razlika je bila veoma velika ako se uzme u obzir da od svih drugih pukovnija niti jedna nije imala više od 150 obrtnika (vidi tabelu).²¹ Pedeset godina kasnije, točnije 1857., popis stanovništva u graničnom području utvrdio je 412 obrtnika i malih tvorničara, te 18 trgovaca na području cijele pukovnije. Što se tiče cijele Granice popisano je 3549 obrtnika ili tek 2% od ukupnog broja stanovništva.²² Crkvene su vlasti, odnosno župnici pojedinih župa Đurđevačke pukovnije, također obavljale popis pa su 1850. ustanovili da je na njezinom području bilo 326 obrtnika; iz metalske struke 73, drvene 68, kožarske 67, prehrambene 40, tekstilne 24 i razne 54 obrtnika. Po pojedinačnim strukama bilo je 63 kovača, 20 kolara, 26 opančara, 27 mlinara, 17 krojača, 35 lončara itd. Po

župama je najviše obrtnika bilo u Đurđevcu (87), Virju (50), Novigradu (41), Pitomači (37), Kloštru (33) itd.²³

Sudeći po zadružnim knjigama iz ovog stoljeća, ceh Đurđevačke pukovnije, odnosno Prva obrtnička zadruga, osnovan je 1773. sa sjedištem u Đurđevcu, jer je on bio i središte istoimene pukovnije. Podatak sam doznao iz zapisnika zadružne sjednice održane 16. lipnja 1923. u Đurđevcu, na kojoj je predloženo da se svečano obilježi 150 godina njezinog postojanja. Odlučeno je da se na proslavu pozovu sva društva kao i đurđevačko građanstvo. Proslava se trebala održati 15. srpnja te godine kod Franje Glada (gostionica Janković). Je li ona uistinu održana, nije zabilježeno.²⁴

Naime, iz zapisnika je vidljivo i to da su na spomenutoj sjednici bili nazočni i članovi Druge i Treće obrtničke zadruge iz Đurđevca. Prema tome, istovremeno su osnovana tri cehovska udruženja, jer se u knjizi zapisnika sa skupštinskih i odborskih sjednica očituje da su sve tri međusobno surađivale. Iz toga ipak nisam mogao doznati neke konkretnije podatke o njihovom osnivanju i djelovanju. Bilo je predloženo da se obavi zajednička proslava a trošak da se podijeli na tri jednaka dijela. U tu svrhu osnovan je i organizacijski odbor koji su činili po tri predstavnika iz svake zadruge.²⁵

Sljedeći izvor koji spominje postojanje organiziranog obrtništva u Đurđevcu je župna spomenica u čijem se tekstu iz 1883. spominje Matija Leščan, cehmeštar (poglarar), koji je na cehovski račun dao podići kip sv. Ivana Nepomuka. U njoj se dakle spominje da je u Đurđevcu bilo mnogo obrtnika, tako da su se udružili u tri ceha.²⁶

Po svoj prilici posljedica udruživanja u tri ceha izričito je strukovnog karaktera. Udruživanje po vjerskoj, a prema tome i po jezičnoj osnovi, ne dolazi u obzir jer je sav narod u đurđevačkoj župi bio rimokatoličke vjere.²⁷ U uvodnom dijelu teksta o pitomačkom obrtništvu autor navodi da je na području Đurđevačke pukovnije sve do polovice 19. st. djelovao samo jedan ceh koji se sastojao od tri ogranka. Bila su to u stvari tri zasebna ceha (zadruge) koji su bili ti spomenuti ogranci. Zapisao je da su članovi prvoga cehovskog ogranka bili kovači, kolari, tesari, zidari, bačvari, stolari, limari, bravari i kotlari; drugog krojači, lončari, užari, brijači, licitari, pekari, mlinari i mesari; trećeg postolari, čičmari, remenari, opančari, tapetari, krznari, klobučari, čohari, kožari, dimnjačari i ostali.²⁸ Izgleda da se strukovna podjela nije dugo održala, što se vidi iz dvaju imenika Prve obrtničke zadruge.²⁹ O drugim dvjema zadrugama nisam ništa doznao, tako da je veoma teško reći do kada su one djelovale.

Sredinom 19. st. obrtništvo jača i u ostalim mjestima, tako da vojne vlasti odobravaju osnivanje zadruga i na područjima kapetanija kao i u ostalim mjestima. Tom prilikom dolazi do izdvajanja obrtnika, pa se bratovštine osnivaju u Pitomači 1862., Virju 1867., Kalinovcu 1885., te u Novigradu.³⁰

Najprije od svih razvija se Pitomača kao izrazito obrtničko središte, koje se izdvaja iz sastava Prve obrtničke zadruge. Odvojila se na temelju međusobnog sporazuma, te je 1. siječnja 1862. osnovala svoju bratovštinu pod imenom "Pitomačka zanatska zadružnica" a obuhvaćala je područje svoje satnije (Pitomača, Kladare, Otrovanec, Sedlarica, Črešnjevica, Grabrovnica, Dinjevac, Kloštar, Oderjan, Sesvete, Budančevica, Kozarevac, Prugovac i Suha Katalena).³¹ Naredbom General-komande u Zagrebu od 20. lipnja 1864. trebala je dobiti

otpremninu od 240 forinti; od Prve 100 forinti, Druge 80, te od Treće 60 forinti. Svoje obveze prema pitomačkim obrtnicima zadruge su namirile 16. siječnja 1868. godine. Prva i Druga zadruga su isplatile dogovorene svote, dok je Treća dala 20 forinti i tri obveznice.³² Dolaskom civilne vlasti u ovo područje i uspostavom Bjelovarsko-Križevačke županije, zadružnica mijenja naziv u "Prva obrtnička zadruga Pitomača", da bi njezine tradicije sve do danas nastavila "Prva obrtna štednokreditna zadruga" u Pitomači.³³

Virovski obrtnici su svoj organizirani rad započeli u okviru mjesne Gospodarske bratovštine, osnovane 17. studenoga 1867., koja se zdušno zalagala za razvoj gospodarstva u Virju, kao i na području cijele istoimene kapetanije.³⁴ Bila je to prva društvena organizacija osnovana u Virju, koja nije bila vojničkog karaktera. Za osnivanje bratovštine najviše je bio zaslužan umirovljeni poručnik Ferdo Rusan, poznati ilirac, koji je bio i prvi predsjednik, te Franjo Lugarić, učitelj i školski nadzornik.³⁵ Ipak, i oni su osnovali svoju zadrugu, što je zabilježio mjesni župnik u župnoj spomenici. Nazvali su je "Trgovačko obrtnička zadruga virjanska", a osnovana je 1869. godine. Po svemu sudeći, djelovala je samo do 1872., kada je donesen novi obrtnički zakon.³⁶

U Kalinovcu je obrtnička udruga osnovana 1. svibnja 1885. i to zalaganjem župnika Mirka Krsnika. Već u trenutku osnivanja ova udruga je bila čista bratovština koja s obrtom nije imala čvrste veze, osim što su članovi bili obrtnici. Osnovna svrha društva bila je potpornog karaktera, što se odnosilo na pomaganje svojih članova sredstvima iz novčanog fonda. Dužnost članova je bila da pribivaju svetim misama, procesijama i sprovodima. Zato je udruga i dobila naziv "Dobrotvorno obrtničko društvo". Ono je djelovalo do 1941., a imalo je, primjerice 1937., 51 člana.³⁷

O obrtništvu Novigrada nisam ništa doznao, pa ni Blaž Mađer ne iznosi nikakve konkretne podatke već nabroja samo pojedine obrtnike. Iako je vrlo iscrpno obradio Novigrad za vrijeme Vojne granice, samo mu je to područje nedostajalo da zaokruži cjelinu. Pretpostavljam da nije naišao na neke konkretne zapise o obrtništvu, jer bi ih zasigurno objelodanio.³⁸

ZAKLJUČAK

Obrtničke zadruge su u svojim mjestima bile jedne od prvih društvenih organizacija koje nisu bile izrazito vojnog značenja, a najbogatiji i najugledniji obrtnici bili su nositelji cjelokupnog društvenog i kulturnog života, što se očituje u Đurđevcu, gdje su bili jedni od glavnih osnivača Vatrogasnog društva, pjevačkog društva "Preradović", čitaoničkog društva te štedionica, a koje su sve materijalno pomagali. Zadruge su početkom stoljeća izgubile strukovno značenje, a njihovu ulogu preuzele su mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika te kasnije Udruženja zanatlija. Od početka ovog stoljeća sve više su bile dobrotvornog i humanitarnog karaktera, ali su još uvijek djelovale u duhu cehovskih tradicija, poštujući određene regule do zadnjih dana. Prva obrtnička zadruga u Đurđevcu je kao takva djelovala do Drugog svjetskog rata, a tijekom samog rata koliko su to dopuštale ondašnje prilike, da bi njezin rad poslijeratna vlast jednostavno dokinula, oduzevši joj svu imovinu.³⁹

Bilješke:

1. Paškal Cvekan, Đurđevac - kakav nije poznat, Đurđevac, 1991., 46.
2. Krunoslav Tkalac, Babogredska kumpanija, Vinkovci, 1994., 21-22. Autor je, zahvaljujući slučajnom pronalasku originalnih dokumenata navedene kapetanije, vjerodostojno rekonstruirao život seljaka graničara pod izravnom upravom austrijskih vojnih vlasti. Iako je kapetanija spadala pod Brodsku pukovniciju, to nije prepreka da tamošnji način življenja smatramo identičnim onome u Đurđevačkoj. Sve je manje-više bilo isto, jer su vojne vlasti postavljale uglavnom iste odredbe za cijelu Granicu, a mora se uzeti u obzir i to da su oba kraja bila vrlo slična jer su ga nastanjivali Hrvati katolici, koji su se bavili više stočarstvom nego ratarstvom, a prirodni im je okoliš bio skoro jednak (prostrane šume s pašnjacima, blizina Drave i Save, močvarno tlo, bereci, plodnja zemlja...).
3. Karl Kaser, Povojačeno društvo (1754.-1881.), tom II., Zagreb, 1997., 11-12.
4. Dragutin Feletar, Podravina, Koprivnica, 1988., 116.
5. Peter Krajasich, Die Militärgrenze in Kroatien mit besonderer Berücksichtigung der sozialen und wirtschaftlichen Verhältnisse in den Jahren 1754-1897, Dissertationen der Universität Wien, Wien, 1971., 247-249.
6. Tkalac, n. dj., 95 i 97
7. Krajasich, n. dj., 248
8. Isto, 248-249
9. Tkalac, n. dj., 22
10. Isto, 95-97
11. Isto, 121 i 162
12. Josip Matasović, Iz prošlosti Vinkovaca i brodske pukovnije, Vinkovci, 1994., 127 i 132
13. Tkalac, n. dj., 157-158; Paškal Cvekan, Ferdinandovac, Ferdinandovac, 1996., 45
14. Fedor Moačanin i Mirko Valentić, Vojna krajina u Hrvatskoj, Zagreb, 1981., 40
15. Feletar, n. dj., 162
16. Moačanin i Valentić, n. dj., 40
17. Feletar, n. dj., 162
18. Moačanin i Valentić, n. dj., 50
19. Isto, 63
20. Feletar, n. dj., 162
21. Krajasich, n. dj., 253
22. Moačanin i Valentić, n. dj., 70 i 71
23. Stjepan Krivošić, Virje - iz demografske povijesti đurđevačke krajiške regimente, Podravski zbornik 86, Koprivnica, 1986., 123
24. Zapisnička knjiga Prve obrtne zadruge u Đurđevcu (1902.-1945.)
25. Jediní sačuvani predmeti iz tog vremena jesu cehovske škrinje svih triju zadruga, te zastava Prve zadruga. Najljepšu od njih, onu Prve zadruga, kao i Druge, te spomenutu zastavu, čuva Gradski muzej u Bjelovaru. Škrinja Treće zadruga nalazi se u Muzeju grada Koprivnice, zajedno s dva dokumenta u kojima se spominju opančari i klobučari.
26. Cvekan, Đurđevac..., 118
27. Rudolf Horvat, Povijest Gjurgjevca, Zagreb, 1940; U bilješkama vizitacije arhiđakona komarničkih đurđevačkoj župi, stoji da je od 1702. nadalje cjelokupno stanovništvo bilo rimokatoličke vjere, pa tako i ono malo pravoslavnog življa na području pukovnije nije moglo utjecati na drugačiju podjelu (prijašnje vizitacije ne govore o vjerskoj pripadnosti). Sam Đurđevac nastanjivali su skoro sami Hrvati tako da otpada i nacionalna osnova za udruživanje. Velimir Piškorec, Nemački i đurđevački hrvatski - suparnici i pajdaši, Prilog poznavanju društvene povesti nemačko-hrvatskog jezičnoga dodira, Đurđevački zbornik 1996, Đurđevac, 1996., 170
28. Branko Begović, Tri stoljeća Pitomača, Pitomača, 1985., 79
29. Sve sačuvane zadružne knjige obuhvaćaju dva perioda; jedan od 1866.-1901., a drugi od 1902. - 1945. Već u prvom razdoblju vidljivo je da se nekakve strukovne podjele nije pridržavalo, tako da je bilo zadruga i drugih zanimanja. Pogotovo se to vidi iz ovostoljetnih knjiga.
30. Feletar, n. dj., 163

31. Mirko Lauš, Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači, Podravski zbornik 81, Koprivnica, 1981., 112
32. Franjo Gabarić, Spomenica o šezdesetgodišnjem postojanju "Prve obrtne zadruge Pitomača" (1861-1922), Koprivnica, 1922.
33. Feletar, n. dj., 163
34. Isto
35. Josip Ljubić, Gospodarske bratovštine, Virje na razmeđu stoljeća, zbornik I, Virje, 1981., 23
36. Martin Matiša, Iz prošlosti virovskih obrtnika, Virje na razmeđu stoljeća, zbornik V, Virje, 1993., 159/37. Paškal Cvekan, Kalinovac - selo i župa, Virovitica, 1991., 47
38. Riječ je o knjizi Časti i dobru zavičaja, izdanoj Zagrebu 1937. godine
39. Vladimir Miholek, Prilog poznavanju povijesti obrtništva u Đurđevcu, Podravski zbornik 93/94, Koprivnica, 1994., 75 i 78

Vladimir Miholek

Anfänge eines organisierten Gewerbes auf dem Gebiet des Regiments von Đurđevac

In diesem Beitrag geht es um das Aufkommen des Gewerbes auf dem Gebiet des Regiments von Đurđevac, das sich im Rahmen des Varaždiner Generalats befand. Der Autor beschreibt die Lebensumstände in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts in diesem Teil der Militärgrenze, die eine Ansiedlung von österreichischen, deutschen und tschechischen Handwerkern in diese Region ermöglichten. Durch diese Ansiedlung begann die Entwicklung des Gewerbes in der Militärgrenze, und durch die steigende Anzahl von Handwerkern sahen sich die Militärbehörden gezwungen, die Gründung der Handwerkervereine zuzulassen. Der erste Handwerkerverein wurde 1773 in Đurđevac gegründet, ihre Mitglieder waren alle Handwerker aus dem einschlägigen Regiment. In der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts wurden die Handwerkervereine auch in den Kompanien gegründet. Neben Petrinja war Đurđevac zu jener Zeit das zweitstärkste Gewerbezentrum in der Militärgrenze.